

ΟΟΣΑ, Επαναπροσδιορισμός της ελκυστικότητας των τουριστικών περιοχών – διαδικτυακό σεμινάριο

ΕΝΗΜΕΡΩΤΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ

Υπουργείο Τουρισμού

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΕΡΕΥΝΑΣ | ΤΜΗΜΑ ΜΕΛΕΤΩΝ ΚΑΙ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ

Επαναπροσδιορισμός της ελκυστικότητας των τουριστικών περιοχών / Rethinking the attractiveness of tourism regions

Πότε

8 Νοεμβρίου 2022

Φορέας υλοποίησης

ΟΟΣΑ, Κέντρο για την Επιχειρηματικότητα, τις ΜΜΕ, τις Περιφέρειες και Πόλεις σε συνεργασία με το Κέντρο Ανάπτυξης του ΟΟΣΑ και τη Γενική Διεύθυνση Περιφερειακής Πολιτικής και Αστικής Ανάπτυξης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής

Πού

Διαδικτυακά

Σκοπός εκδήλωσης

Παρουσίαση του νέου μεθοδολογικού πλαισίου του ΟΟΣΑ για την μέτρηση της ελκυστικότητας των προορισμών και παρουσίαση βέλτιστων πρακτικών στις θεματικές του επαναπροσδιορισμού της τουριστικής επιτυχίας, της διάχυσης ωφελειών, της προσέλκυσης εργατικού δυναμικού και της περιφερειακής ανάπτυξης.

Βασικές ενότητες

Παρουσίαση του νέου μεθοδολογικού πλαισίου του ΟΟΣΑ για την μέτρηση της ελκυστικότητας των προορισμών, παρεμβάσεις από εκπροσώπους τουριστικών φορέων και φορέων της τοπικής αυτοδιοίκησης σε τέσσερις θεματικές (επαναπροσδιορισμός της επιτυχίας στον τομέα του τουρισμού, διάχυση των ωφελειών, προσέλκυση εργατικού δυναμικού, περιφερειακή ανάπτυξη).

Ποιοι συμμετείχαν

Εκπρόσωποι τουριστικών φορέων και φορέων της τοπικής αυτοδιοίκησης

Γενικότερο πλαίσιο

Μετάβαση σε ένα βιώσιμο και ανθεκτικό μοντέλο τουριστικής ανάπτυξης

Βασικά συμπεράσματα

Η επίτευξη ισορροπημένης, βιώσιμης και ανθεκτικής τουριστικής ανάπτυξης δεν είναι δυνατή χωρίς τον ουσιαστικό επαναπροσδιορισμό της έννοιας της τουριστικής επιτυχίας με έμφαση στην περιβαλλοντική και κοινωνική διάσταση, τη διάχυση των ωφελειών στο σύνολο του κοινωνικού συνόλου καθώς και τη βελτίωση των όρων εργασίας του εργατικού δυναμικού.

link

[https://www.oecd.org/regional/Key Takeaways Rethinking the attractiveness of tourism regions.pdf](https://www.oecd.org/regional/Key%20Takeaways%20Rethinking%20the%20attractiveness%20of%20tourism%20regions.pdf)

Εισαγωγή

Βασικός στόχος του διαδικτυακού σεμιναρίου είναι η αποτύπωση των προκλήσεων και των ευκαιριών που εγείρονται μετά την πανδημία στον τομέα του τουρισμού, δεδομένης της μέχρι στιγμής **ασύμμετρης ανάκαμψης** και ανάπτυξης που διαπιστώνεται σε πολλούς προορισμούς. Ο επαναπροσδιορισμός των χαρακτηριστικών εκείνων που καθιστούν μία τουριστική περιοχή ελκυστική για τους επισκέπτες, τους επενδυτές αλλά και τους εργαζόμενους, καθώς και η ανάπτυξη ενός συνεκτικού μεθοδολογικού πλαισίου μέτρησης των διαφόρων πτυχών της ελκυστικότητας αποτελούν, επομένως, βασική προτεραιότητα για την επίτευξη ισορροπημένης, βιώσιμης και ανθεκτικής τουριστικής ανάπτυξης.

Το σεμινάριο διαρθρώθηκε σε πέντε μέρη:

- Συνοπτική παρουσίαση του νέου μεθοδολογικού πλαισίου του ΟΟΣΑ αναφορικά με την μέτρηση της ελκυστικότητας των τουριστικών προορισμών.
- Εμπειρίες και βέλτιστες πρακτικές στις τέσσερις ακόλουθες θεματικές:
 - Ανάγκη επαναπροσδιορισμού της τουριστικής επιτυχίας με μετατόπιση της στόχευσης από την προσέλκυση μεγάλου αριθμού επισκεπτών στη διασφάλιση της περιβαλλοντικής και κοινωνικής βιωσιμότητας.
 - Διάχυση των ωφελειών της τουριστικής οικονομίας στο σύνολο μιας περιοχής.
 - Προσέλκυση και διατήρηση εργατικού δυναμικού στις τουριστικές περιοχές.
 - Αξιοποίηση του τουρισμού ως καταλύτη περιφερειακής ανάπτυξης.

Στο διαδικτυακό σεμινάριο συμμετείχαν οι:

- **Peter Haxton**, αναλυτής του Κέντρου για την Επιχειρηματικότητα, τις ΜΜΕ, Περιφέρειες και Πόλεις του ΟΟΣΑ (συντονιστής).
- **Claire Charbit**, επικεφαλής του Τμήματος Εδαφικού Διαλόγου και Μετανάστευσης του Κέντρου για την Επιχειρηματικότητα, τις ΜΜΕ, Περιφέρειες και Πόλεις του ΟΟΣΑ (συντονίστρια).
- **Dorothee Allain Dupre**, επικεφαλής της Διεύθυνσης Περιφερειακής Ανάπτυξης και Πολύ-επίπεδης Διακυβέρνησης του Κέντρου Επιχειρηματικότητας, ΜΜΕ, Περιφερειών και Πόλεων του ΟΟΣΑ.
- **Cristina Nunez Cuesta**, Διευθύντρια του NESCTour
- **Gracen Chungath**, αντιπρόεδρος του φορέα Destination Canada
- **Marie-Antoinette Maupertuis**, Πρόεδρος της Συνέλευσης της Κορσικής και πρώην πρόεδρος του Γραφείου Τουρισμού της Κορσικής
- **Anna Paula Pais**, επικεφαλής της διεύθυνσης εκπαίδευσης του φορέα Turismo de Portugal
- **Annika Fredriksson**, διευθύντρια του Συμβουλίου Επισκεπτών της σουηδικής Λαπωνίας (Swedish Lapland Visitors Board)
- **Jorge Ortega**, γενικός διευθυντής του Εθνικού Οργανισμού Πόλεων Παγκόσμιας Κληρονομιάς του Μεξικό
- **Tim Fairhurst**, γενικός γραμματέας του European Tourism Association

1. Νέο μεθοδολογικό πλαίσιο του ΟΟΣΑ για τη μέτρηση της ελκυστικότητας

Η **Dorothee Allain Dupre**, επικεφαλής της Διεύθυνσης Περιφερειακής Ανάπτυξης και Πολύ-επίπεδης Διακυβέρνησης του Κέντρου Επιχειρηματικότητας, ΜΜΕ, Περιφερειών και Πόλεων του ΟΟΣΑ κατά την παρουσίασή της υπογράμμισε πως βασική προτεραιότητα του ΟΟΣΑ αποτελεί η προώθηση μία σειράς εργαλείων και στρατηγικών με στόχο την παροχή στήριξης σε τουριστικές περιοχές που επιδιώκουν να κατανοήσουν καλύτερα τη θέση τους στο διεθνές τουριστικό οικοσύστημα και να επαναπροσδιορίσουν τις βασικές διαστάσεις της ελκυστικότητάς τους. Προς αυτή την κατεύθυνση, ο ΟΟΣΑ ανέπτυξε ένα καινοτόμο και ολοκληρωμένο μεθοδολογικό πλαίσιο¹ το οποίο επικεντρώνεται στα ακόλουθα:

- Κατανόηση των διεθνών χαρακτηριστικών κάθε περιοχής.
- Εντοπισμός των υπαρχόντων και των νέων μοχλών τοπικής και περιφερειακής ελκυστικότητας.
- Κατανόηση των τοπικών/περιφερειακών αναγκών και πόρων που είναι απαραίτητοι για την επίτευξη ανάπτυξης στο νέο, παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον.

Το μεθοδολογικό πλαίσιο επιτρέπει την αξιολόγηση του διεθνούς προφίλ των περιφερειών με βάση τέσσερις κατηγορίες διεθνών διασυνδέσεων:

- Διασυνδέσεις σε επίπεδο υποδομών: φυσική σύνδεση των περιοχών (δρόμοι, αεροδρόμια, ευρυζωνικό δίκτυο)
- Διασυνδέσεις σε επίπεδο γνώσεων: καινοτομία αλλά και πολιτιστικοί δεσμοί
- Ανθρώπινες διασυνδέσεις: επισκέπτες, μετανάστες, ομογενείς
- Επιχειρηματικές διασυνδέσεις: εμπορικές και χρηματοοικονομικές

Για τη μέτρηση της ελκυστικότητας αξιοποιούνται περισσότεροι από 50 δείκτες που αφορούν 14 διαφορετικές διαστάσεις της ελκυστικότητας ενός προορισμού σε 6 τομείς (οικονομική ελκυστικότητα, συνδεσιμότητα, προσέλκυση επισκεπτών, φυσικό περιβάλλον, ευημερία των κατοίκων, γη και κατοικίες)². Χαρακτηριστικά αναφέρουμε τους εξής δείκτες:

¹ Συνοπτική παρουσίαση του μεθοδολογικού πλαισίου είναι διαθέσιμη στον ακόλουθο σύνδεσμο: <https://www.oecd.org/regional/Regional-Attractiveness-Brochure.pdf>

² Περισσότερες πληροφορίες είναι διαθέσιμες στο paper με τίτλο «Μέτρηση της ελκυστικότητας των περιφερειών», το οποίο είναι διαθέσιμο στον ακόλουθο σύνδεσμο: <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/fbe44086-en.pdf?expires=1670499026&id=id&accname=quest&checksum=0B2DD628F2A1F4E89385CB0D1C9B28BF>

-
- Συνολικός αριθμός απασχολούμενων στον τομέα της έρευνας και της ανάπτυξης (R&D).
 - Ποσοστό των απασχολούμενων στον τομέα του πολιτισμού και της δημιουργικότητας (culture and creative industry).
 - Ποσοστό του τοπικού πληθυσμού ικανοποιημένου από την προσιτότητα στέγασης.
-

Τα βασικά συμπεράσματα που έχουν εξαχθεί μέχρι στιγμής είναι τα ακόλουθα:

-
- Οι συνεχείς κρίσεις (πανδημία, πόλεμος στην Ουκρανία) επηρέασαν σε πολλές περιπτώσεις με ασύμμετρο τρόπο προορισμούς τόσο σε διαφορετικές χώρες όσο και εντός της ίδιας χώρας.
 - Η μεγάλη διαφοροποίηση στις επιπτώσεις στον τομέα του τουρισμού σε διαφορετικούς προορισμούς ακόμα και εντός μιας χώρας καθιστά αναγκαία την υιοθέτηση μιας προσέγγισης βασισμένης στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του τόπου (place-based approach).
 - Υφιστάμενες τάσεις, όπως η δυσκολία εύρεσης και διατήρησης προσωπικού για τις τουριστικές επιχειρήσεις, επιταχύνονται.
-

2. Εμπειρίες και βέλτιστες πρακτικές

2.1. Ανάγκη επαναπροσδιορισμού της επιτυχίας στον τομέα του τουρισμού με στόχο τη διασφάλιση της περιβαλλοντικής και κοινωνικής βιωσιμότητας

Στην πρώτη θεματική το λόγο έλαβε η κα **Cristina Nunez Cuesta**, Διευθύντρια του NESCTour³, η οποία επεσήμανε πως σύμφωνα με τα διαθέσιμα στοιχεία διαπιστώνεται πως σε δημοφιλείς προορισμούς της Δυτικής Ευρώπης με μεγάλη εξάρτηση από τις διεθνείς αγορές (Παρίσι, Καταλονία, Φλάνδρα) καταγράφεται αύξηση του όγκου των επισκεπτών το 2022 σε σχέση με το 2021. Εντούτοις, διαπιστώνεται σημαντική αύξηση στον όγκο των επισκεπτών από πιο κοντινές γεωγραφικά χώρες (Βόρειος Αμερική) και μείωση τις μακρινές ασιατικές αγορές. Στο καίριο ζήτημα της βιωσιμότητας του τουριστικού προϊόντος πραγματοποιήθηκαν οι εξής παρατηρήσεις:

- Μετά την πανδημία, αρκετοί προορισμοί, όπως η Καταλονία, άρχισαν να μετρούν τη βούληση των επισκεπτών για βιώσιμες τουριστικές επιλογές (διαμονή και μεταφορές), η οποία είναι υψηλή.
- Η προσπάθεια υιοθέτησης βιώσιμων τουριστικών λύσεων δεν πρέπει να αποτελεί μόνο ένα εργαλείο προώθησης ενός προορισμού αλλά πρέπει να ενταχθεί στον πυρήνα της τουριστικής πολιτικής και στρατηγικής του.
- Από τη μέχρι στιγμής εμπειρία προορισμών όπως η Καταλονία και η Φλάνδρα καθίσταται σαφές πως καθοριστικής είναι η διαβούλευση με όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη με στόχο τον προσδιορισμό της αποστολής και των αξιών που θα διέπουν την προσπάθεια μετάβασης του τουριστικού οικοσυστήματος.

2.2. Διάχυση τα ωφελειών της τουριστικής οικονομίας στο σύνολο ενός προορισμού

Η **Gracen Chungath**, από το εθνικό οργανισμό τουρισμού του Καναδά, Destination Canada, ανέφερε πως ο τουρισμός πρέπει να αποτελεί ένα μέσο και όχι αυτοσκοπό για τις τοπικές κοινωνίες⁴. Κεντρική στόχευση πρέπει να αποτελεί η μείωση του αριθμού των επισκεπτών⁵, η προσέλκυση επισκεπτών που συμβάλλουν συνειδητά στην ευημερία της τοπικής κοινωνίας και η ενίσχυση της ελκυστικότητας των θέσεων εργασίας στον τομέα του τουρισμού. Ως εκ τούτου, έχει τεθεί ως στρατηγική προτεραιότητα η **προσέλκυση επισκεπτών με συγκεκριμένο προφίλ**, δηλαδή υψηλού εισοδήματος, οι οποίοι ταξιδεύουν εκτός σεζόν, επιλέγουν αυθεντικά προϊόντα και εμπειρίες καθώς και λιγότερο γνωστούς προορισμούς και

³Περισσότερες πληροφορίες είναι διαθέσιμες στον ακόλουθο σύνδεσμο: <https://necstour.eu/>

⁴ Η νέα τουριστική στρατηγική του Καναδά αποτυπώνεται περιληπτικά και στο ακόλουθο κείμενο: <https://www.destinationcanada.com/sites/default/files/2022-06/Short%20Final%20EN%20-%20Canada%27s%20Tourism%20Renaissance.pdf>

⁵ Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της περιοχής Haida Gwaii (πρώην Queen Charlotte Islands) στην Βρετανική Κολομβία στην οποία ο τοπικός αυτόχθονος πληθυσμός στην προσπάθειά του να αναπτύξει ένα υγιές τουριστικό οικοσύστημα επέβαλε ανώτατο όριο στον αριθμό των επιτρεπτών επισκεπτών.

ενδιαφέρονται για τους φυσικούς και πολιτιστικούς πόρους μιας περιοχής καθώς και για την επαφή με τον τοπικό, και σε πολλές περιπτώσεις αυτόχθονο, πληθυσμό.

Επιπροσθέτως, με στόχο την ανάκαμψη του τομέα και την ενίσχυση της ανθεκτικότητάς του τομέα πραγματοποιούνται έργα για τη **βελτίωση των υποδομών** (κυρίως στον τομέα των μεταφορών) με την ανάπτυξη δικτύων εύκολης μετάβασης από τον ένα προορισμό στον άλλον καθώς και **δημιουργίας συνεργατικών σχημάτων** (όπως clusters) στα οποία συμμετέχουν ενδιαφερόμενα μέρη του τουριστικού οικοσυστήματος, με στόχο την προώθηση καινοτομιών. Αναμένεται η δημιουργία μίας **πύλης για τη χαρτογράφηση του τουριστικού κλάδου** (cluster mapping portal) στο οποίο θα συγκεντρώνεται πλήθος χρήσιμων δεδομένων τα οποία θα παρέχουν στις τοπικές κοινωνίες τη δυνατότητα λήψης τεκμηριωμένων αποφάσεων⁶.

Εν συνεχεία το λόγο έλαβε η **Marie-Antoinette Maupertuis**, Πρόεδρος της Συνέλευσης της Κορσικής και πρώην πρόεδρος του Γραφείου Τουρισμού της Κορσικής, η οποία ανέφερε πως η Κορσική αποτελεί ένα επιτυχημένο παράδειγμα συλλογικών προσπαθειών για την προώθηση ισορροπημένης και περιβαλλοντικά βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης και διασποράς των οικονομικών ωφελειών στο σύνολο του νησιού. Χάρη στις συντονισμένες προσπάθειες που έχουν καταβληθεί κατά τα τελευταία χρόνια έχει επιτευχθεί σε μεγάλο βαθμό η χρονική και γεωγραφική διασπορά της ζήτησης και η μείωση φαινομένων μεγάλης συγκέντρωσης επισκεπτών στις παράκτιες περιοχές του νησιού με την ταυτόχρονη τόνωση των τοπικών οικονομιών της ενδοχώρας.

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο προτεραιότητα δόθηκε στην ανάπτυξη του ποδηλατικού τουρισμού ως μέσου διασποράς των τουριστικών ροών στην ενδοχώρα⁷, την ενίσχυση της διασύνδεσης μεταξύ τουρισμού και αγροδιατροφικού τομέα με την προώθηση βραχειών αλυσίδων προμήθειας, την παροχή χρηματοδότησης σε μικρές και πολύ μικρές επιχειρήσεις για την επίτευξη ενεργειακής μετάβασης, τη δημιουργία προγραμμάτων κατάρτισης των εποχικών εργαζομένων κατά τη διάρκεια του χειμώνα καθώς και τη δημιουργία θερμοκοιτίδας για τις καινοτόμες επιχειρήσεις στον τουρισμό.

⁶ Η πύλη θα αναπτυχθεί κατ' αντιστοιχία με την πύλη που ήδη λειτουργεί για την καναδική οικονομία γενικά και η οποία είναι διαθέσιμη στον ακόλουθο σύνδεσμο:

<https://www.clustermap.ca/app/scr/is/ccmp/web#!en/home>

⁷ Περισσότερες πληροφορίες είναι διαθέσιμες στον ακόλουθο σύνδεσμο: <https://www.gt20-velo.corsica/>

2.3. Προσέλκυση και διατήρηση εργατικού δυναμικού στις τουριστικές περιοχές

Στη συγκεκριμένη θεματική πραγματοποιήθηκε παρουσίαση από την **Anna Paula Pais**, διευθύντρια της διεύθυνσης εκπαίδευσης του φορέα προώθησης του τουρισμού στην Πορτογαλία, Turismo de Portugal, η οποία υπογράμμισε την **ανάγκη αναθεώρησης της συνολικής εργασιακής κουλτούρας** με έμφαση στην ευελιξία και την ισορροπία προσωπικού-εργασιακού βίου. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο έμφαση πρέπει να αποδίδεται στα ακόλουθα:

-
- Προκειμένου να καταστεί δυνατή η προσέλκυση και εξασφάλιση της αφοσίωσης υπαλλήλων υψηλών προσόντων είναι απαραίτητη κατά την πρόσληψη η κατάθεση μίας πρότασης-πακέτου (*Employee Value Proposition*) προς τον υποψήφιο που να λαμβάνει υπόψη τις ατομικές του ανάγκες αλλά και η ανάπτυξη ενός φιλικού προς τους υπαλλήλους εργασιακού περιβάλλοντος.
 - Ύπαρξη ισχυρής εταιρικής κουλτούρας στον πυρήνα της οποίας βρίσκονται οι ιδιαίτερες ανάγκες του εκάστοτε υπαλλήλου, τα ευέλικτα ιεραρχικά σχήματα και ωράρια καθώς και η αυτονομία στη λήψη αποφάσεων.
 - Η διαδικασία πρόσληψης δεν πρέπει να αποτελεί μία αποσπασματική διαδικασία που λαμβάνει χώρα μόνο όταν υπάρχουν ανάγκες αλλά να διακρίνεται από συνέπεια και συνέχεια. Έμφαση πρέπει να δίνεται στην αναζήτηση ατόμων που, πέρα από τεχνικές δεξιότητες, υιοθετούν τις βασικές αξίες της εκάστοτε επιχείρησης.
 - Κρίσιμης σημασίας είναι η δημιουργία περιφερειακών δικτύων απασχόλησης έτσι ώστε η προσέλκυση εργαζομένων να πραγματοποιείται σε επίπεδο περιφέρειας και να μην αφορά μόνο έναν τομέα (π.χ. τον τουρισμό) αλλά και όλους τους συγγενείς τομείς (π.χ. αγροδιατροφική παραγωγή).
 - Η μείωση των νομικών εμποδίων για τη δυνατότητα προσέλκυσης ξένου ταλέντου. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση της Πορτογαλίας η οποία πρόσφατα αναθεώρησε τη νομοθεσία με τη δημιουργία θεωρήσεων νέου τύπου που επιτρέπουν σε νέους με δεξιότητες να εισέλθουν στη χώρα και να αναζητήσουν εργασία χωρίς να έχουν υπογράψει σύμβαση εργασίας. Παράλληλα, αναπτύχθηκε ειδικό πρόγραμμα για την προσέλκυση ψηφιακών νομάδων.
-

Εν συνεχεία τον λόγο έλαβε η **Annika Fredriksson**, διευθύντρια του Συμβουλίου Επισκεπτών της σουηδικής Λαπωνίας (Swedish Lapland Visitors Board), η οποία υπογράμμισε τον κρίσιμο ρόλο που μπορούν να διαδραματίσουν η κοινωνική καινοτομία και οι ψηφιακές τεχνολογίες. Ανέφερε πως στο πρόβλημα της αδυναμίας προσέλκυσης εργατικού το οποίο αντιμετώπιζε η βορειότερη και πιο αραιοκατοικημένη περιφέρεια της Σουηδίας (Norrbotten), λύση έδωσε η δημιουργία ενός καινοτόμου co-Lab, το οποίο αξιοποιεί τεχνολογίες Τεχνητής Νοημοσύνης με στόχο την προσέλκυση εργαζομένων υψηλών και χαμηλών δεξιοτήτων σε ΜμΕ. Παράλληλα, αναπτύχθηκαν προγράμματα κατάρτισης των εργαζομένων αλλά και δημιουργίας ελκυστικού employer branding για τις τουριστικές επιχειρήσεις.

3. Ο τουρισμός ως καταλύτης για την περιφερειακή ανάπτυξη

Ο **Jorge Ortega**, γενικός διευθυντής του Εθνικού Οργανισμού Πόλεων Παγκόσμιας Κληρονομιάς του Μεξικό, ανέφερε πως ο πολιτιστικός τουρισμός αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα τουριστικά προϊόντα του Μεξικό. Η πολυδιάστατη φύση του πολιτιστικού τουρισμού συνεισφέρει πολλαπλά στο σύνολο του τουριστικού οικοσυστήματος και στη δημιουργία νέων πηγών εισοδήματος, συμβάλλει στη διατήρηση της τοπικής παράδοσης και κληρονομιάς καθώς και στην παραμονή του τοπικού πληθυσμού στην περιοχή. Εντούτοις, κρίνεται ως επιτακτική η διαφοροποίηση της υλικής και άυλης πολιτιστικής προσφοράς (αρχιτεκτονικά μνημεία, πολιτιστικές εκδηλώσεις, δημιουργικές εμπειρίες) και η αξιοποίηση ψηφιακών εργαλείων και των μέσων κοινωνικής δικτύωσης για την καλύτερη κατανόηση των προτιμήσεων των επισκεπτών.

Ολοκληρώνοντας το σεμινάριο, ο **Tim Fairhurst**, γενικός γραμματέας του European Tourism Association, υπογράμμισε πως η διασφάλιση της κερδοφορίας των τουριστικών επιχειρήσεων συνιστά απαραίτητη προϋπόθεση για την ενίσχυση της ανθεκτικότητας του τομέα και επεσήμανε μία σειρά από προκλήσεις. Δεδομένου ότι ο τουριστικός τομέας είναι τοπικά ενθκευμένος μπορεί να συμβάλλει στην ανάπτυξη και διατήρηση άλλων παρακείμενων κλάδων. Ως εκ τούτου είναι απαραίτητη η αύξηση της ανταγωνιστικότητας των απολαβών του τομέα, η μείωση των εποχιακών θέσεων εργασίας αλλά και η ανάπτυξη ολοκληρωμένων περιφερειακών δικτύων απασχόλησης στα οποία θα συμμετέχουν τόσο ο τομέας του τουρισμού όσο και οι παρακείμενοι τομείς (αγροδιατροφικός τομέας, πάροχοι υπηρεσιών κ.α.).

Τελικές σκέψεις και συμπεράσματα

Η επίτευξη ισορροπημένης, βιώσιμης και ανθεκτικής τουριστικής ανάπτυξης δεν είναι δυνατή χωρίς τον ουσιαστικό επαναπροσδιορισμό της έννοιας της τουριστικής επιτυχίας με έμφαση στην περιβαλλοντική και κοινωνική διάσταση, τη διάχυση των ωφελειών στο σύνολο του κοινωνικού συνόλου καθώς και τη βελτίωση των όρων εργασίας του εργατικού δυναμικού. Μόνο με αυτό τον τρόπο μπορεί να διατηρηθεί η τουρισμός αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους μοχλούς περιφερειακής και οικονομικής ανάπτυξης για πολλούς προορισμούς.